ԵՐԱՐԱՏ

Լրագիր Տարարատեան

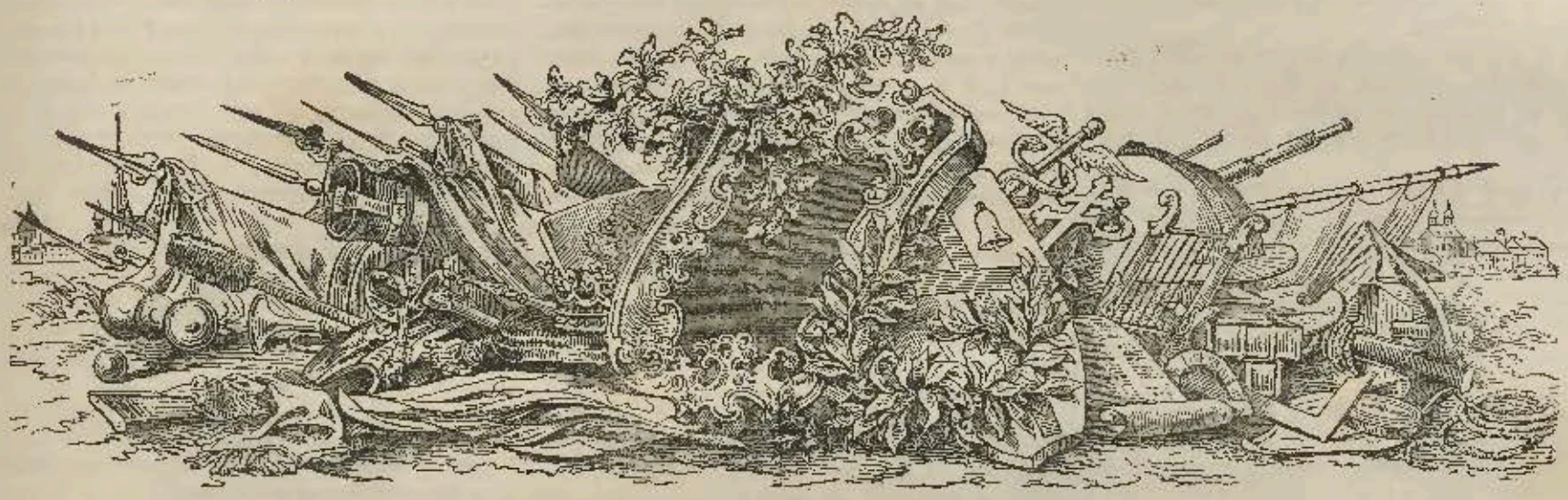

Թիւ 23 — **11 ՅՈՒՆԻՍԻ (30 ՄԱՅԻՍԻ)** — **1855**

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԱՒՍՏՐԻԱ. Բանակցութիւնքն վերջը։ Պրուսիոյ քաղաքականութիւնը։ Ֆ. Ֆ. եւ Ֆ. ազգանագրութիւնները։ Պարսից հրդեհը։ Պատերազմի լուրեր։

ՍՊԱՆԻԱ. Ընդհանրութեան լուրը։

ՆԵԱՊՈԼԻՍ. Վեսուվ լեռան լուսնիլը։

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՏԵՐՈՒԹԻՒՆ. Շամիլի արդին կոգաստի։

ՌՈՍԻՄԱՆԱԿԱՆԸ. Ռազմնկիրներնիկեանքն ու գործերը. Վերջ։ Ի. Ուսմունքիցքեանն մնացը։

ԿԻՍԱՊԵՐԱԿԱՆ. Պոլ Շուանիցեանի Ամերիկայի պաշտօնեէն գոհերուց ու տրաւարքն գործոց պաշտօնեայ։

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ. Բերոյ քաղաքէ։

ԱՒՍՏՐԻԱ

ՎԻԵՆՆԱ, 11 ՅՈՒՆԻՍԻ։

Լուսաբերական Բանակցութիւնն ունցած օրերը հանեալ պաշտօնական տեղեկութիւնք տուաւ։

Պրուկ կայսերական աւստրիական լիազօր ներկայացուցչին հրաւիրեալներք 14(15)երորդ բանակցութեան ժողովը գումարուեցան։ Ասոր նպատակն այն էր որ երաշխաւորութեան երրորդ կէտին վրայ միաբանելու համար՝ ուրիշ (վերջին) առաջարկութիւն մ՚ալ ընդ հանուր քննութեան տակ ձգի, եւ կամ ժողովքին բանակցութիւններուն կանոնաւոր նպատակը վերջ տրուի։ Մասերս արձանագրութիւնը հրատարակուելով՝ երբեմն առ աշխարհութիւնն ալ կը ծանուցուի։ Բուսաց կայսերական լիազօր դործակալները պատրաստ էին նոյն առաջարկութիւնն իրենց բարձր կառավարութեան ծանուցանելու, որովհետեւ (բան իրենց տեսակ մեռնեան) նոյնեսուն մէջ միաբանութեան հիմունք չէին պակսիր։ Դաշինքի եւ Ընդվզիչի ներկայացուցիչները պատուէր ընդունած ըլլալով որ ամենեւին քննութեան մը մէջ չմտնեն՝ յայտարարութիւն ընելէն եւ կենցաղ, եւ բանակցութիւններուն վերջանալ տալու առաջարկութիւն ըրին։ Եւ որովհետեւ բարձրագոյն Դրան լիազօր գործակալներուն իրենց դրութիւն մը չունենալնին ծանուցին՝ անոր համար գահերէցը, Ռուսարիոյի ազատութիւն գործոց պաշտօնեան, ինքնակոչ մեծ ցաւով՝ կապզնայի եւ Ընդվզիչի ներկայացուցիչներուն առաջարկութեան անսաց եւ բանակցութեանց ժողովքը լմննցան հրատարակեց, միանգամայն ծանուցանելով որ կայսերական ազգունիքը յօժարութեան ամէն առիթի ձեւը պիտ՚որ առնու, որպէս զի մինչեւ հիմա հարատեւած հիմանց վրայ՝ միաբանութիւն մը յառաջ բերէ։

— Կայսրն Յունիսի 1ին կը ծանուցանեն, թէ կէս գիշերին յանկարծ ամենեցի ջանմարանները քիչ մը նպաստ առաջարկեալ ինքնաձիգ ղրկաց եւ հնձելավրաց տեղեներուն մէջ կրակ երեւցեր է։ Ամենակարեմին զօրագլուխն եւ բոլոր պաշտօնակալաց ուշադրութ. եւ շրջահայեաց կարգադրութիւնները, ինչպէս նաեւ քաղաքապահ զօրաց աներկիւղ քաջասրտութիւնը՝ կրակաց քաղաքին ու նաւահանգիստը զարհուրելի արկած է մ՚ազատուեցան։ Զառաջի կրակերն ու հրանիշները անհաւատալի կերպով մ՚ազատուեան։ Յարդ չմնաց, բայց 103 ձի պրեցան։

Ի. Արձանագրութիւն

Վիեննա, 28 Մարտի 1855.

Ներկայ էին, եւ ոչին, ինչպէս Ա. արձանագրութեան մէջ.

Ա. Նստին մէջ Դ. Բանակցութեան մէջ փորձեալ տեղուն առաջարկած յանձնաժողովը նորէն քննութեան տակ ձգուեցաւ, եւ մեկ քանի փոփոխութիւններ եղան։ — 1. յոդուածը դրեցի է անփոփոխ ընդունելի եղաւ։ — 2. յոդուածին դէմ Օսմանեան դեսպանը առարկութիւն մ՚ըրաւ, որ Իսլամները չատ անգամ հին դաշինքները մեռ առնելով ստանձնեան վանառականութիւնն չատ արգելքներ պրան են, ան ասեն Լ. Իրասը առաջարկեց, որ նոյն յօդուածին վրայ հետեւեալ նոր գրով նշանակած բառերն ալ աւելցան թէ՝

«Լաւ անկէ եռաւ դեսպան ան ինամին վրայ դեսեղերուց տերութիւններէն հաստատուած պատմութիւններն ու ուղղութիւնները տեսքողն եւ կատարեալ պիտի պահուին, ոչնչ որ ապա նատաֆնայուն Ռեան տեղեան չեն հակառակիր։

— Դաշնեալ 3. յոդուածին ալ ինչպէս որ էր ընդունուեցաւ։ — Երրորդ յոդուածին մէջ նարին Հոկոզոնիին (Syndical) բառին վրայ վէճ եղաւ, եւ Կոլլեգիոն առաջարկելով Լեւոպական Հոկոզոնիան տեղ Լեւոպական Գոսիսիոնիան (Commission) բառերը դրուեցան, բայց թէ չորրորդ եւ թէ հինգերորդ յոդուածները նորէն այսպէս խմբագրուեցան։

Գ. Ի երրորդ յոդուածին մէջ պատուանուած դաշինքներն ի գործ դնելու համար՝ գաղնագիր տերութիւններուն Լեւոպայի շահը նկատելով, ղրկեն որ Դանուբին իր նաւերի կամ նաւերի ըլլալու ճիւղին մինչեւ ծով բացուելուն հետ կը կապակ, առանց Ի. Իենոյի արքայական սրտին որոշած սահմաններէն դուրս ելլելու՝ հասարակաց միաբանութեամբ գործադրութեան առաջնորդութիւնն եւ երաշխաւորութիւնը վրանին պիտ՚որ առնուն, ինչպէս նաեւ վրանին կ՚առնուն Դանուբի բացուելու սկզբան ճիշդ պահպանութեան վերատեսչութիւնը։ Այս վերնանուս՝ իրենց (գաղնագիր տերութիւնաց) ամէն մէկուն երեսփոխաններէն կազմուած Լեւոպական գործակալութեան ձեռքով մինչեւ հին գետին վրայ կայսէն մինչեւ ծով ազատ նաւագնացութիւնը խոչնդոտող արգելքները վերցնելու համար ըլլալու գործքերուն տարածութիւնը գործածուելու միջոցները պիտ՚որ որոշեն։

Ա. Լեւոպական գործակալութիւնը, որն որ հաստատեալ միաբանութեամբ միայն պիտի լուծուի, Դանուբի վերոյիշեալ մասին համար նաւագնացութեան, ինչպէս նաեւ գետային եւ ծովական ոստիկանութեան կարգաւորութեան հիմունքը պիտի շինէ, նոյնպէս երեք գետեղերեայ տերութիւնց, այսինքն՝ Ա. սարիայի, Ռուսաստանի եւ Ջանգիստանի գործակալներէն կազմեալ գործադիր ատեանց — Գործակալութեան իրաւունքներուն կանոնաւոր հրահանգները պիտի դրէ։

Ե. Լեւոպայի անուանքն իրենց գործադիր իշխանութիւն դրուելու ատենց — Գործակալութիւնը մնայուն պիտ՚որ ըլլայ։ Իրեն պաշտօնն ալ եւ կատարեալ եղանակաւ հատարելու համար հարկաւոր եղած իրակատար իշխանութիւնները պիտ՚որ ունենայ։

Զ. Բուսաստան պիտի հաւանի, որ յառաջագոյն Սուլինայի ճիւղին վրայ ունեցած քաղաքական մոքրանի գիծը չնորոգի։ Պիտ՚որ հոգի, որ փրութիւն Դանուբի հետ միացած տեղէն մինչեւ։ Ս. Գեորգի ճիւղը Սուլինայի ճիւղին բաժնուած տեղն ունեցած ցնեռորանոցները գետին վրայէն անցնող նաւերուն ամենեւին ծանրութիւն չպատճառեն։ Իսկ Ս. Գեորգի եւ Սուլինայի ճիւղերուն վերոյիշեալ բաժնուած տեղէն մինչեւ իրենց ծով թափուելնի՝ ամենեւին ազատ պիտի ըլլան։ Որովհետեւ Բուսաստան Դանուբի ազատ նաւագնացութեան ապահովութիւնը միւս գաշնագիր տերութիւններուն քիչ եռանդեամբ չեր ձգար։ Բնդ դիմք կը պարտաւորի որ մնայուն գործակալութեան գործունեութիւնն իր սահմանի միջոցներուն պաշտպանէ։

Զ. Արձանագրութիւն

Վիեննա, 26 Մարտի, 1855.

Ներկայ էին, ինչպէս առջի արձանագրութեան մէջ։

Այսպէս բանակցութեան մէջ ի սկզբան Դանուբեան իշխանութիւնց ազգայ կարելի կառավարութեան, իրենց իշխանապետներուն ժամանակաւոր կամ՝ մինչեւ ցկեանս եւ յոգեւոր (տրի թագաւորական ըլլալու վրայ խօսք բացուեցաւ։ բայց ամենքն ալ աս խնդրին մէջ աս աջին առաջարկութիւնն ընդունեան տէր տիրոջ պէտք է ըլլայ ըսին, եւ առ միջոնակալ խնդրին տասնակ վերջացրեցին եղաւ՝

Պոլ կոմսն առաջարկեց որ բանակցութեանց երրորդ հիմանն անցնին, որով երիս սկիզբներ հաստատուած են, մէկ՝ 1841 Յուլիսի 13ին դաշնագրութիւնն եղանակաւորելով՝ Լեւոպայի հաւասարակշռութեան համար Օսմանեան տերութեան ամրոյն եւ կատարեալ ինքնիշխանութեան, եւ երկրորդ Սեւ ծովու մէջ պատերազմնց ծովական ոստիկանութեան՝ արդեսք մը տալու սկիզբը։ Երեն պատշաճ եղեւ նախ եւ յառաջ երկրորդ սկզբան գործնական լուծման ձեւերը գտնելը, մանաւանդ որ ասոնք թիւ վրայ միաբանելով՝ միւսին գործածութեան դժուարութիւնը բանակցութեան համար կը դիւրինայ։ Թէ որ աս կարծիքն ընդունելի ըլլալու ըլլայ՝ այնպէս բաղձալի միաբանութիւնն յառաջ բերելու համար երեն ամենեն պատշաճագոյն բան մը կ՚երեւայ եղիր որ Ռուսաստանի եւ Ջանգիստանի լիազօր գործակալներն աս բանիս մէջ միաբանելու համար եղած միջոցներուն վրայ իրենց կարծիքը բացատրելու յանձնագոյն պատրաստուած ըլլան։ Դիւրաւ չիկրնար մէկն ասոր ընդդիմանալ, որ Սեւ ծովու ծովեզերեայ տերութիւններուն, թէ մէկուն եւ թէ մէկալին, գրելեան առանց սահմանի ազատին եւ բոլորին վրայ գործածեցնց առարկայ պիտ՚որ ըլլայ, եւ ասոր համար ալ շատ հարկաւոր է միջոցներ հոգալ ան վիճակը խաղաղեցնելու համար՝ որն որ ապագային համար շատ ծանր խառնակութեանց աղբիւր կրնայ ըլլալ։

Բաւ որ ալ պէտք է միտ դնել որ, ուրիշ Եւրոպական պատերազմի դէպքերուն պէս, Եղեռնը ծովու մը մէջ մէկ նաւատորմիղի մը չափազանց զօրաւորութեանց Սեւ ծովուն մէջ նաւատորմիղ ունենալու վախճանին կը հակառակի։

Այս դիտողութիւնները, որոնց հետ Եւրոպան մեծ շահեր կապելու իրաւունք ունի, ինչպէս իրեն կ'երեւայ, շատ յարմար են խնդրոյն լուծման ուղղակի գործելու կանչուած երկու տէրութիւնները դրդելու, որ ժողովրդին հետ ան միջոցներու քննութեան ձեռք դնեն՝ որոնք պատշաճ են այնպիսի վիճակի մը հաստատուելուն, որն որ Եւրոպայի ապահովութեան երաշխաւորութիւններ կու տայ։

Պարբերեալ տեսութիւն հաստատեցաւ սա առաջարկութեան՝ եւ մեկալ երեսփոխաններէն մէկն այդպէս խօսելէն ետքը՝

Պարլ կոմսն առաջարկեց որ, ամսոյս 29ին ըլլալու նստոյն մէջ, յուսալով որ միեւնոյն ատեն արդ Պարտուղալի դահլիճին պատասխանն ալ հասած կլլայ, բանակցութեան չորրորդ հիմնական խորհիլ։

Կորչաքով իշխանն ալ առաջարկութեան թիւր նկատ, հաստատելով որ ինք չորրորդ սկզբան հետ քաղաքական գաղափար մը կապած չէ, բայց ինք հաստատուն համոզուած է որ Սուլթանին տերութեան կառավարութիւնն ամէն բանէն առաջի անոնք կրնան դիւրընկալել, զորոնք ինք իր քրիստոնեայ հպատակաց երջանկութիւնն եւ դոհութիւնն ապահովելու համար կ'ընէ։

Օսմանեան երեսփոխանն ալ իրեն կողմանէ ասիկա հաստատեց ու ըսաւ, որ Սուլթանն պրէնսոր մէջ այնպիսի աներկիւղի եւ նշանաւոր դէպքեր տուած է, որ իր բարի սիրտ կամքն ու ցանկութեանը վրայ չկրնար տարակուսիլ, պատուհնիւ հարկ համարեցաւ, որ ան խնդրոյն վրայ չեռանկցին մինչեւ որ Անգլիա ալ հանգի ու մանանակեց ըլլայ խորհրդեան։

Պարլ կոմսը դատապարտեաց տուաւ, որ բարի է ան խորհրդածութիւնը, բայց դեռ մը չի տար՝ թէ որ գալու պատգամաւորին հանձնելն առաջ ալ խօսելու սկզբնաւորութիւն ըլլալու ըլլայ։ • • •

Է. Ը. Բանակցութեանց մէջ նշանաւոր նիւթ մը չեղաւ եւ թեւորդին մէջ ալ միայն Ալի փաշան եւ Տրուէն տը Լիւին ներկայացուցած ըլլալուն անոնց արձանագրութիւնները զանց կ'առնենք եւ կ'ուզենք այսօրուան թերթերուս մէջ հետեւեալ տեղեկագրութիւնը։

Լոնտոնի

Լոնտոն, 17 Մարտի 1853։

Ներկայ եղան

Աւստրիայի կողմանէ

Պր. Պարլ Շաւենշթայն կոմսն, եւ այլն. եւ
Պր. Փրոքէշ Օսթէն սեպուհն, եւ այլն։

Գաղղիայի կողմանէ

Պր. Տրուէն տը Լիւիս, եւ այլն. եւ
Պր. Պուրքնէ սեպուհն, եւ այլն.

Մեծին Բրիտանիայի կողմանէ

Լորտ Ճոն Ռասսըլ եւ այլն. եւ
Պր. Ռէսթիմոլէնա կոմսն, եւ այլն.

Ռուսաստանի կողմանէ

Պր. Կորչաքով իշխանն, եւ այլն եւ
Պր. Թիթով, եւ այլն.

Յունաստանի կողմանէ

Ալի փաշա եւ այլն. եւ
Արիսի Էֆէնտին, եւ այլն.

Ի. Արձանագրերը կարդացուելէն եւ ստորագրուելէն ետեւ Պարլ կոմսը դանդաղ որ Կորչաքով իշխանն իրեն իմացուցած էր, թէ Ռուսաստանի արքունիքէն իր լիազօր գործակալներէն խրկուած պաշտօնական տեղեկութիւններուն պատասխանն եկած է։

Կորչաքով իշխանն յայտնեց, որ թէպէտ եւ իր ազգունիքը բանակցութեանց անդամներուն երրորդ կէտին կերպարարութեան նկատմամբ նախ առաջարկութիւն ընելը պետրոսբուրգի դահլիճին հետ տարու ատենին ունեցած դիտաւորութիւններն ըստ պատշաճի կը գտնէ, սակայն նախ առաջարկութիւնն ընելու իրեն արուած իրաւունքը գործածելու վճռակի մէջ ինք գինք չիտեսնար։ Ի վերայ այսր ամենայնի Յունուարի 31ին գրուած ժողովքին մէջ իր յատնածին համաձայն գործելով իշխանութիւն կու տայ իր լիազօր գործակալներուն, որ ծանրութիւնի եւ համախոհութեան մը հասնելու անկեղծ դիտաւորութիւնի առաջարկուած միջոցներուն քննութիւնն ընեն, նախանդիպելով որ Ռուսաստանի կայսեր իր երկրին մէջ ունեցած վերհսկողական իրաւանց դեմ մը չեն հասցրներ։ Եւ վերջապէս ինք իր կողմանէ ան կերպին կը համաձայնի, զորն որ Լորտ Ճոն Ռասսը Մարտի 26ին բանակցութեանց մէջ յայտնած էր թէ խորհրդութեան այն պայմաններն ամենէն ազնիւն են եւ անոնք միայն ընդունելի են՝ որոնք Ռուսաստանի պատուոյն աւելի կը համաձայնին, եւ միանգամայն Եւրոպայի ապահովութեան եւ հիմնաւոր շրջանի մեղմութեանց նորէն դառնալն ապահովելու համար բաւական են։

Պր. Տրուէն տը Լիւիս իր սաստիկ ցաւն յայտնեց, որ 18 օրուան միջոցին հարը կը տեսնէ որ իրենց ներկայ չգտնուած ժողովքի մը մէջ Ռուսաստանին յանձնուած նոր առաջարկներու իրաւունքն առաջարկութիւնն ընդունելու եւ խրկուած է։ Իր ցաւն անով աւելի սաստիկ է, որ դաշնաւորք բոլորովին հակառակ եղբի մը ոգեսելով՝ իրենց առաջարկութեանց անմիջապէս կերպ մը տալու յառաջագոյն չպատրաստուեցան։ Բաւ համար կը կարծէ, որ դաշնաւորք անմիջապէս քովէ քով ալ տր եւ ան նիւթիս վրայ միաբանին։ Կորչաքով իշխանին ըրած առաջարկութեան ծանրակշռութիւնը պատճառ կու տայ իրեն, որ անոր խնամատին եւ մնաց վրայ մեկնութիւն խնդրէ իրմէ։ Հարցուցի՝ ընէ որ պրպտեցի Ռուսաստան իր վերհսկողութեան իրաւունքը ջնջուած պէտք համարի, թէ որ Սեւ ծովուն մէջ անտահման նաւով, պատերազմի նաւեր շինելու ազատութիւն նէն հրաժարելու ըլլայ։

Կորչաքով իշխանը պատասխան տուաւ, որ Ռուսաստան չիկրնար հաւանիլ որ դաշինքով մը կամ ուրիշ ինչ եւ իցէ եղանակաւ իր ծովական զօրութեան վիճակին հիւր մը որոշուի։

• • • Որտեղ Ճոն Ռասսը Կորչաքով իշխանին յայտարարութեան իրեն վրայ բերած զարմացումը չծածկեց։ — Ռուսաստանի յանձնուած ամենէն յատաջ առաջարկութիւն ընելու իրաւունքն ուրիշ վախճան չունէր, բայց եթէ իր պատուոյն համաձայն առաջարկութիւններ ընելու իրեն առիթ մատակարարել։ — Պատմութիւնը մեծ եւ փառաւոր վերհսկողութեանց շատ օրինակներ մերի առջեւը կը դնէ, որոնք իրենց երկիրներուն մէջ ունեցած վերհսկողութեան չարի եւ սահման գրուելու հաւանած են, որոնցմէ սրտանց կը բաղձային որ դաշնակցութեամբ մը արիւնահեղութեան վերջ տան, եւ կամ բարեկամութեան դարձնելու եւ անկից հետեւուած պատերազմի չարեաց առջեւն առնուն։

Այս ըսելէն ետքը Լուդովիկոս Ռոսը յատաջ բերաւ, որն որ Տիւնքիրքէնի քանդուելուն հաւանած է։ Նոյնպէս պատերազմն խորշելու համար Ընդզիլիի ու Գաղղիայի եւ Ընդզիլի ու Պիեմանիայի նահանգներուն մէջ եղած դաշնադրութիւններէն ուրիշ ընդարձակ օրինակներ։ Ինք կը յուսար որ Ռուսաստան խաղաղութեան նորէն հաստատուիլը դիւրընկալներու համար ինք իրեն առ գանձանը պիտոյ աւելի աստիճանութիւններ պիտ'որ ըներ։ Իրեր Պեսարաբիայի արքունիքն ի սկզբան առաջարկութիւն ընելէն հրաժարեցաւ, բանակցութեանց արդեանց յաջողութիւնն իրեն կարծեաց համեմատ նուազած է։

Կորչաքով իշխանը պատասխան տուաւ, որ առջի կարգի տերութիւն մը Լորտ Ճոն Ռասսին ակնարկած սահմանադրութիւններուն ան աստիճան միայն կը հաւանի, երբոր ձախորդութեանց երկոյն շարք մ'ուենցած է։ Տիւնքիրքէնի օրինակը Ռուսաստանի հիմնական վիճակին վրայ ամենեւին չիկրնար գործածուիլ։ Խաղաղութեան յաջողութեան դարձ, որն որ Լորտ Ճոն Ռասսին կարծեաց նայելով նուաճած է, կը խնդրէ իրմէ որ մոռանայ մէկ, թէ Ռուսաստան մէկ ակիզբ մը միայն խոսակցութեան դուրս հանած է, ուր որ պատրաստ է ան սկզբէն դուրս ամէն առաջարկուած խնդրոյն լուծման եղանակաւորութիւնը քննելու։

Պր. Տրուէն տը Լիւիս լսածէն յայտնեց որ պատուոյ խնդիրը թէ որ կարելի է մեկդի դրուի։ Ան վայրկեանին, որ փոխանակի ղինուելով եղած դաշինք մը կը հաստատուի, ոչ ոք կրնայ հաստատել, որ իր վերհսկողական իրաւունքը բռնաբարուած է եւ ըստ հետեւորդի իր պատիւը վնասուած է։ Դոյն իսկ Ռուսաստանն երբոր բանակցութեանց ընթացքին մէջ քանի մ'իրաւանց չափաւորուելուն, դրսիրնակ Դանուբի կղզիներուն վրայ, հաւանած է կատարեալ պատուաւոր առաջարկութեանց պիտի ըլլայ։

Կորչաքով իշխանն աւելցուց, որ ան ատեն պատիւը կը պահուի երբոր փոխանակի հաւասարութիւն կամ զիջում ըլլալու ըլլայ։ Այս կերպ համախոհութիւնն պատճառաւ Ռուսաստան որոշեց որ Պասնուբի յարաբերութիւն ունեցող գաշանց յայտնի հաւանի։ Տարրեր հանգամանք մըն է իր զարմանեան Սեւ ծովուն մէջ սահմանաւորիլը։ Ի վերայ այսր ամենայնի չափաւորութեան փոխանակ վերջանալու ամէն առաջարկութիւն քննութիւնն հաստատ եւ որոշիչ եղանակաւ չմերժեր։ բայց անոնց իր հաստատութիւնը զանազան իշխանութիւնը իրեն կը վերապահէ։

Ուէսմիմրլէնտ կոմսն իր ունեցած յայտը ցուցուց, որ ծովերեւոյթ սերութիւնց մէջ փոփոխակի ղինուելով ըլլալու համախոհ մնալու սկիզբը Ռուսաստանի միացեալ գործակիցներէն պիտի չմերժուի։ Պատկոյն ինքն ալ կը զգայ ան ցաւոյն ազդեցութիւնը, զորն որ Ռուսաստանի դահլիճը, սկզբնական առաջարկութիւնն ընելու հրաւէրը ընդունելով միայն միացեալ գործակալաց վրայ պատճառած է։

Ալի փաշան Պաղդիայի պատգամին գործոց պաշտօնէին կարծեաց կոդմն եղաւ, ու ըսաւ որ Ռուսաստանի միացեալ գործակալներուն յայտարարութեանցը խնդիրը նոր կերպարանք մ'առնելով՝ հարկ է որ իրենց ընելու առաջարկութիւններուն համար խնդրան իրարու հետ միաբանին։ Ալի փաշան չէր կրնար ըմբռնել որ ինչպէս կրնան բան մը որոշել, թէ որ իրարանցիւր միացեալ գործակալ ժողովքին առջեւ առանց ի սկզբան իրարու հետ միաբանելու շինուած կարգաւորութեան՝ յատակագիծ մը հանելու ըլլայ։ Ամենայն դատ ան եղանակը դաշնակից տերութեանց մէջ եղած փոփոխ պարտաւորութեանց իրեն հակառակ կ'երեւայ։ Ասոր վրայ կ'աւելցնէ որ, իր կարծելով հանմիտ, Սեւ ծովու մէջ ծովական զօրութեան չափաւորումը խնդրոյն լուծման համար մի միայն գործադրելի եւ բոլոր աշխարհքիս համար պատուաւոր պայմանն է։

Պր. Փրոքէշ Օսթէն հոն կը հաստատէ որ բանակցութեանց չորս հիմունց վրայ միաբանելէն ետեւ՝ դաշնաւոր տերութեանց մի հիմունց կարգ ածուելու վրայ միաբանելէն բան ուրիշ բան չկայ։

Պարլ կոմսը Դաղդիայի եւ Ընդզիլիայի լիազօր գործակալաց յայտնած ցաւին մասնակից կ'ըլլայ, որ Պեսարաբիայի դահլիճին պատասխանն անանկ չէ եղած, որ կարենայ միւս բանակցութիւններուն առաջին ըլլալ։ Որ բաղձալ որ Ռուսաց կայսերական արքունիքը չէ թէ միայն սկզբան առաջարկութիւն ընելն իրեն յանձնելուն գիտաւորութիւնները յայտնէր, այլ նաեւ այն գիտութիւնները հիմնոյին կշռէր, զորանք այն ճամբով վարուելով բանակցութեանց պիտի ուզէ։ • • •

Լիազօր գործակալները բանակցութեանց նորէն սկսելու սրտ որոշելու իրաւունքն իրենց վերապահեցին։

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԼՐԵՐ

Փարիզ, 4 Յունիսի։ Փեղիսիէ գոյապան ամսոյս 1ին ասանկ կը գրէ։ Կարմի մայակցին առջեւ երկաթուղիի ական օր. Հանեցինք։ Երկրորդին ճոյթուն մը թիւնամէջն մեծ ամէն վերուներ հասցուց։

Նաւատորմին մնաց եղած կրնին մէջ մը ճարտարապետ գուռդը 25 մետրակ գտաւ, որոնցմէ ամէն մէկուն մէջ 50 ֆիւնտ վաստակ ելեցուած էր, նոյն տեղը բռնկելու գործիք մըն ալ գտան, որն որ վրան կոխուած ատենը կը բռնկէր։ այն մեռուկները ճարտարապետ գուռդն անմիջապէս առաւ տարաւ։

— Փարիզ, 7 Յունիսի։ Մայիսի 31ին Քէրէն Մանշէրն ասանկ կը գրեն։ Մեր (Պաղդիայոյ) փոքրիկ նաւատորմիղը Եմիլի գեղը հիմա գնդակոծելու սկսած է, ասոնք նեղը մտնելով, իրենց 90 մէնեռանդները մէջն ապրանքներուն ու պաշարներուն բոլոր քարեցին օր գացին։ Փեբրուարի Յունիսի 2ին խրամէն կը գրէ, թէ ըստ օրուան մէջ իրենց ահագին պաշար, 4 պատերազմի շոգենաւ եւ 240 հատ միայն զարդ պաշար տանելու համար բնութիւնը նաւեր կորսնցուցած է։

Փարիզ, 10։ Երեկ էլեսարէն եղբը գրամանեղանները քովը հետեւեալ պաշտօնագիրները կրպցուած էին։ Փեբրուարի սա. Լարեան սպարապետ Խրիմեն Յունիսի 6 իրիկուան ժամը 10։ Ընտար մեր գաշնակցաց հետ Սեւաստոպոլի պատերազմը տերութիւնները գնդակոծելու սկսանք, որոնք Աստուծոյ օգնութեամբը վաղը կրնան առնուիլ։ — 7 Յունիս։ Իրիկուան ժամը 11։ — Ժամը 6½ին յարձակման նշան տուինք։ ժամ մը եղբը Սամիլնի ծովածոցի երկու ամրոցներու մէջ իր արձիները կը ծիպին։ Խնամեցին թնդանոթները մեր ձեռքն ինկած են։ Կ'ըսուի որ 400 գերի բռնուած ըլլան։ Մեր զօրքը տիրած ամրութիւնները բռնեց։ Մեր գաշնակիցներն իրենց տարբերական հաստատութեամբը յարձակումին յաջող գացած են։ Ամէն տեսակ զարաց անձնական իրաւունքը զարմանալի է։

— Տանցիկ, 7 Յունիսի։ Պ—ա-կ պատերազմական շոգենաւը նաւահանգիստս հասաւ, եւ ան լուրը բերաւ, թէ անգլիական նաւատորմիղն մեծ մասը եւ 4 գաղղիական պատերազմի նաւեր ամսոյս 4ին Ջրանշիատ շատ մօտ խարխոն նստած էին։ Ռուսաց նաւատորմիղը, մեծ մասը առանց պատերազմ

մեան և. ասանց իրենց կարմրաձիերուն, նոյն նաւահանգստին բերանը կը պահպանեն։ Թէ անդրկովկասեան նաւատորմիղը Փոնչիեան պիտի գրաւեմ դեռ յայտնի չէ։ Տէնիսաս ծովակալն անձամբ բերդին լրտեսելու երթած է. ասիրցին եւ նաւահանգստին բնակիչ եւ տրուեսատակն՝ մեծաւանգ վերջի առեններս շինուած՝ ամրութիւններուն նայելով՝ ըլլալու. յարձակումը անոգուտ բան մը կ'երեւայ։ 15 Մայիսի վաճառականական նաւերը անգլիական նաւատորմիղը փնտրելու է։

— Լէտիսմորիսկին եկած լուրը կը ծանուցանեն որ Լոմէր Փաշան իր զօրքը դէպ ի Քամիէշ փոխադրելու ոգաստած է։

— Մուսայ կոլմանէ եկած լուրն ասոնք են։

— Օսեսա, 3 Յունիսի։ Մուսայ նոր գնդերը պնդաքաջ ընթացքով դէպ ի Խրիմ կը քալեն։

— Ազատ ծովին մէջ պտած ցորենին մեծ մասը ապրպաց ստացուածքը կը համարուի, որուն վրայ դեռ հիւպատոսական ստոյգ լուր մը չունինք։

— Կ'ըսուի նաեւ, որ Մուսայ փաշան Պիւմրիին ու Երիւանին դէպ ի Կարս յառաջ կը քալէ, ուր որ միայն 5000 սամանոն պահանջող կայ, կը թուին։

— Պէսարաբիա, 31 Մայիսի։ Կայսերական հրամանագիր մը (Ukas) Փաքր Մուսասատանի Զէրնիկով եւ Փոլթաւա քաղաքներուն Քոզաքները զօրաժողովի կը կոչէ, որոնք անմիջապէս պիտի կանոնաւորուին։

— Ալարշա, 4 Յունիսի։

Կարչաքով իշխանը Սեւաստոպոլէն Յունիսի 1ին կը ծանուցանէ թէ, թշնամին Մայիսի 27ին պերճանոնք երկու սուն, երկու եղերքի նաւ եւ ցորենի գարիներն մէկ մասն այրեր է։ Մայիսի 29ին 16 թշնամի նաւ Լենիչի նեղուցին առջեւն երեւցեր են, եւ. ակնոր են կրակ ընել եւ մեր նաւերն ու եղերքին վրայ գտնուող ցորենի մթերանոցներն այրեր են։ Նեղուցին մտ դրուած մեր դաշտի թնդանօթներն պտակուած ռումբերը թշնամեայ նաւերն էս քաշելու ոգեղեցին։ Երկրորդ օրը Լենիչի վրայ յարձակումն փոքր մը չեղաւ։

Սեւաստոպոլի առջեւ, ինչպէսնաեւ թերակղզոյն մէկայ տեղին՝ երեւելի բան մը պատահած չէ։

Ալարշա Յունիս 8։ Կարչաքով իշխանը Սեւաստոպոլէն Յունիսի 6ին ուրուակ կը ծանուցանէ. Ընդարձակ կէսարէն ետքը ժամը 3ին թշնամին իր աջ թեւ էն մեր ձախ կողմն եւ միւնչեւ ձախ ձեռքեան եղած մեր շրջ ամրոցներուն դէմ կրակ բացաւ, դնդակոռնթիւնն ոմանք սոսկալիներէն էր եւ գրեթէ 3 ժամ ուներ։ Ընոր ազէկ մը պատասխանեցինք։ Թշնամեայն երկու ռազմանաւերի շարժմանները, որոնցմէ մէկը շատ մեծ էր, սդ եղան։ Մեր զինքերն գանգան կրակը ամէն բան ազէկ կ'երթայ կոր։ — Ալրանկելի զրաց հատուածին մէջ գրածը մը չեղաւ։ Ազատու ծովուն ծովեզերքը նոր բան մը չկայ։

ՍՊԱՆԻԱ

ՓԱՐԻԶ, 2 Յունիսի։ Աստիճանի դատարան մէջ ծանր խռովութիւն մը ծագեր է։ Մայիսի 22ին գիշերը Սառակոսայի պահանջով գնդին մէկ վաշտը Կեղծ Խոֆարը կանչելով ապստամբեր, եւ քաղաքին դուրս ելեր է, որպէս զի Ռալաֆիոյուս (որն որ 3000 լուսակով պղտիկ քաղաք մը է) երթայ եւ հոնտեղի երկու հեռաւակ գնդերուն հետ միանայ, որոնք որ իրենց պէս ոտք ելեալու միտք ունէին։ Նոյն գաւառին ընդհանուր կառավարչուն զրոյցներն անմիջապէս իրեն դեռ հաստատիմ մնացող զօրաց հետ նոյնպէս ապստամբն գրաց քանի մը գնդերը մէկտեղ առնելով՝ ճամբայ ելեր է, որպէս զի ապստամբները հարձէ։ Ան ապստամբութիւնը Մայիսի 23ին պաշտօնականներն ուսարաժողովին ծանուցուեցաւ։ Ուսագամ ոգին ան լրին վրայ յանկարծակի գալով՝ միտքան հաստատեմ որոշեր է, որ կառավարութեան պաշտպան կենաց, եւ ան շարժումը, որն որ քաղաքային պատերազմի սկիզբն է, նուազելու համար հարկաւոր եղած միջոցներն իրեն ձեռքը ապ։

Մայիսի 24ին կառավարութիւնը ծանաց, որ Աստուկիա, Նաւառա եւ Հին Քաստիլիա պաշտպանն վիճակի մէջ են։ Ամէն կարգ զօրաց գնդեր իրարու եւ ցրուեն։ Ինչպէս որ կ'երեւայ, Կուենքա զօրապետն իր զօրքովը 18 ժամ նաւանդն երթալն եւ. քր հասաւ իրենց, եւ իր գնդին վերին պաշտօնակալներուն ձեռքով փոքր մ'ալ փոքրեր է պիտի շահելու, քայց սպառամբ չէ ըլլար, եւ պատերազմելու սկսեր են, որուն մէջ կ'եղապետ մը ուրիշ վերին պաշտօնակալով մը եւ հինգ աղգային պահապաններ վիրաւորուեր են։ Ապստամբներն ալ նոյնպէս զգալի կորուստներ ըրեր են։ Ապստամբները Մարքոյ ասնուտ երեք երգեցիներէ կ'առաջնորդուին, որոնք բարբիսի հարուստ շինականներուն մէկուն կը վերաբերին։ Լիմէ ապստամբները քանի մ'օր ալ տեւելու ըլլան, ան ատենն անհամար զօրք իրենց պիտի քաշեն։ Եւ արդէն շատ քարիսի պաշտօնակալներ իրենց հետ միանալու համար մոտեայ ելեր են։ բայց տարակուսական է մեզ արդեօք կարող պիտի ըլլան այնպիսի ամէն կողմանէ բաց երկրի մը մէջ կենալ, եւ կը կարծուի որ միաք ունենան դէպ ի Մաէսթրացցա լեռները քաշուելու, ուր որ ատենոր Քարլոսեան դրաշտը իմաստ ունեցող զրոյցին դէմ երկայն տարեն ինք զինք պաշտպանելով շատ առատանի եղաւ։ Մարելլա, որն որ Մաէսթրացցային գլխաւոր տեղն է, ոտաստիկ տեղ մը կը համարուի եւ պահպան զօրքով ապահովցուած է։ Ապստամբներն երկրորդ անգամ թագաւորական զօրքին հետ զարնուելով դարձեալ յաղթուեցան, իրենց մէկ գունդը ցրուեցաւ, ուրանցմէ շատերը բռնուեցան եւ բանտարկուեցան եւ իրենց ձիերն ու զէնքերն առնուեցան։

ՆԷԱՊՈԼԻՍ

Մարտին Փոնդն մէկ թղթակիցը Վիսուվ լերան բունկիրը նէապոլէն Մայիսի 10ին ասանկ կը ստորագրէ։

Գրեթէ ամէն օր, կրնամ լերան կերդպատները կը փոխուի, իրեն բերանները հիմա քան եղած են։ Ամենէն ուժի բունկած լուսցին հեղեղը Վեսիվիոնն ձորը կը հասնի։ Ասոր անմիջապէս քովը կը գտնուին Տորեանա, Մասսա տի Սոմմա եւ Սան Սեպաստիան գեղերն, որոնք ալ բոլորովին լուսահատած իրենց կործանման կը սպասեն, որն որ քիչ մը կամաց՝ բայց հաստատուն ընթացքով մը գիշեր ցորեկ ամէն վայրկեան իրենց կը մերձենայ։ Շատ ողբալի տեսարան մին է գեղացոյ խեղճ միճակը տեսնելը, որոնք լալով կամ միայն նեղքին գտան գալ քաղքին շորս կողմը գնացած իրենց կարուածներուն վրայ կ'ողբան։

Լերան վրայ երթալն եւ. անոր բերանները մոտիկնալն վերջը՝ ուզեցի վարի տեսարանը տեսնել։ Մասսա տի Սոմմայի ծխման առեղի հարթ կ'երեւար, բայց բեռնակիրներուն եւ Լազարոնիներուն բազմութիւնն անսնկ կը վերաբերի որ սենկարերի էր կասքով անցնիլ երթալը։ Ամէնքն ալ դէպ ի Նէապոլիս կը քալեին։ Չորին մէջէն եկած եւ դէպ ի ծով տարածուող մշուշի ամպերը լերան վերի մասը բոլորովին ծածկած էին։ Լաւան հոն գրեթէ 100—120 ոտք հաստնցած էր։ Հիմակու հիմա դեռ շուտով դադրելու նշան մը չկայ, մանաւանդ թէ ատոկանալու վրայ է։ Երեկ իրիկուն թագաւորը գարձեալ իր բանը բնտանիքովը գուրս ելած էր։ Այսօր ցորեկը լաւան գրեթէ ամբողջ անց գնացան մեղն մը յառաջացաւ, եւ. երկու ճեղ բաժնուած՝ ուներ ու դաշտերը ասպականելով Մասսա տի Սոմմայի, Պորտիչիի եւ. Սան Սեպասթիանոյի հանդուն երկայնութեամբը յառաջ կը քալէր։ Ներքոյի բնակիչներն ալ իրենց տունը տեղը թողուցին գացին։ Այսօր կ'ըսուի թէ հեղեղը հոն ալ հասեր է։ Զիկրնար ըսուիլ թէ լերան վրայ օրէնքի բերանները բացուեցան եւ շարունակ կը լացուին, այնպէս որ լերան դագաթը խորտակած խաչոր պարզուած (գրուգնէ) կը նմանի։ Կը կարծուի որ գոյն լերան գագաթին մէկ խոշոր մասը խորտին վրայ փլելով ան դժբախտ տեսարանը գարդի։

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՅԵՐՈՒԹԻՒՆ

Ինֆոլիզ հաստատակուող Կոմոս լրագիրը գեղեցիկ փոփոխութիւն մը կը ծանուցանէ, որն որ Ռուսաց եւ Շերքէզներուն իշխանին հետ եղած է, եւ անով ուրի մտադրութեան արժանի է որ, Շամիլն ան ատենով իր որդին, որն որ ազատութեան ժամանակ գերի բռնուած Ռուսաստան կրմուած եւ անոնց ծառայութեան մէջ ալ մնած էր, նորէն կոչ կ'ընդունի։ Ան գեղեցիկ նոյն լրագիրն այսպէս կը պատմէ։

Պէնգեալ տարի ամարուան մէջ Զուբաստոյ ու Օրաբերեան իշխանուհիներն իրենց զաւակներովը Շամիլին գնդերէն դերի ընդունուեցան։ Ան դերութիւնն ուրթ տարուանց, թեպետեւ թէ կառավարութիւնն եւ. թէ դերի ինկող տիկիններուն ազգականները շատ ջանացին զիրենք ազատելու։ Ալերքոյէս կրցան Շամիլը համոզել, որ իր որդին, որն որ Միքայէլ Նիքոլայի-իշին Ռամանեանոն գնդին մէջ իրրեւ պաշտօնակալ անդրկով կը ծառայէր, եւ միանգամայն 40,000 արծաթի ռուբլի ընդունելով՝ գանոնք ազատ է։ — Ան վախճանա. Մարտի 23ին երկու կողմանէ ալ ճամբայ ելան։ Շամիլն, որն որ մինչեւ վերջի վայրկեանը շատ տխրութեան մէջ էր, հետը 6—7000 հոգի եւ քանի մը թնդանօթ առած էր։ Երբոր ինքը սահմանագիծին վրայ Միլեր գետին աջ եզերքը, Ռուսերն ալ ձախ եզերքը հասան՝ իր միւս Պատի Մոհամմէտ որդին 30 Մուրիտներով, որոնք որ դերիներուն կապը պահպանելու պրուած էին, Ռուսաց դիմացը խաչեց։ Ռուսաց կողմանէ ալ թնդանօթներու բաժին մը Նիքոլայի սեպուհ հրամանատարին, Զուբաստոյ իշխանին եւ Շամիլին ճամբէ։ Լուսին որդուն հետ գեղին մնացուն. ասոնց եւսեւեն կու գար կոսք մը, որոն մէջ էր գաշնադրուած սակի գումարը։ Երբոր ճամբէ Լուսին գնդին անցնելու տեղը մերձեցաւ՝ հաղորդուեր տեղ ձիերք սկսան Լուսինոյ գիրքերը միարերան հնչեցնել, որն որ յաղթութեամբ գեղին ոտդին անցնելու։ Համար ազգին մին է։ Գնդին վրայ իրեն զգեստ մը ընին, որն որ իր հորը պարգեւն էր, եւ անմիջապէս պիտի հագնէր։ Նոյն գիշեր հանդնելին եւսեւ Ռուս պաշտօնակալներով եւ իր Ղազի Մուհամմէտ եղբօրը հետ լերան վրայ եղաւ ուր որ իր հորը նստած էր եւ իր շորս կողմը Մուրիտները պաշարած էին։ Շամիլն գլխուն վրայ լեռնականակ մը մեծ մեծադոյն ոսկեայ հանգոց մը բռնած էր։ Շամիլը 47 տարուան խիստ գեղեցիկ մարդն է, յանդուգն նկարագիր ունեցող կերպարանք ու շատ բնատանեկան վարմունք մ'ունի։ Ան հանդիսաւորեան մէջ կանանց վերարկու, գեղին կօշիկ հագած էր եւ. գլուխն ոչ ճերմակ ապարաշ դրած էր։ Երբոր որդին իրեն մնացուց՝ ձեռքն երկինքացուց որ պարնէ, վերջին բարեւներուն մէջ առնելով ոսկեայ շալ։ Նոքին Ռուս պաշտօնակալներուն առջեւ բարեկամաբարձութեամբ ազաչեց իրենց, որ ինքնալի սնուցեն իր որդին ազէկ նայելուն համար իր կողմանէ շնորհակալ ըլլան։ Իր խօսքն ասով վերջացուց Սէիմ Ռուսաց մեծանձնութեանը կը հաւատամ, ... կը պատմեն թէ, Շամիլը շատ կը վախնար որ ջրոյ թէ փոխուելիութեանէն ետքը Ռուսք իր վրայ յարձակին եւ ասոնք, գայլ իր որդին ալ նոքին ետ առնուն։ Ան լուրը պատմողն ասս ալ կ'աւելցնէ որ ան գաշնակցութիւնն անով աւելի զարմանալի է որ, 1839ին ի վեր երբեք Ռուս մը Շամիլն երեսը տեսած չէր։

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆՔ

ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ՈՒՐԱՇԻՆՈՒԹԻՒՆ

ԿԵՆՔՆ ԻՒ ԳՈՐԾՔԻՆԸ

(Պէրք, տես թիւ. 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20.)

Խ.

Ռուսերէնէն հանեց։

ՈՒԵՏԻՆՈՒԹ 17ին Մարտի 14ին 67 տարուան մեռաւ։ Ամէնն 18ին իր կալուածին մէջ թաղուեցաւ։ Իր մեռնելուն լուրը շատ մը բարդ Ամերիկայի եւ Եւրոպայի մէջ տարածուեցաւ. եւ ամէնքն իր միջատակը պատուեցաւ. համար կարծես թէ իրարու հետ կը մրցին։

Ան հանգուցեալ մարդուն մահուանը հետ կապակցեալ պարագայ մը միջատակայ արժանի է։ Ինչպէս որ վերը միջատակեցինք իր կալուածին մէջ ամենայն սեւ գերիներ կային, որոնց մէկ մասը իրեն կը վերաբերէր, ու մէկ մասն ալ իր կնկանը. կ'երեւայ թէ Ամերիկայի ոստանգամ հանդուն հանդուն մէջ ամենայն թիւ ունեցող Համանգին Ս. Իրդ թեթեւացուց պէս, դեղեաց հետ պիշամ մարդ ասրուելեամբ ու. լուսաւորեալ գրագիտաբար ամենայն մարդ գրաձեմամբ վարուած չէրայ։ Բայց մանաւանդ ասոնց համար կասկին մէջ մարդ ասրուելու որոշում մ'ընած էր Հրամայելով որ իր ամէն գերիներն իր լիակատար ազատներն եղաւ։ Բայց քանի որ անիկա կենդանի է, գերի պիտի մնան, վասն զի իրենց ամենամեծագոյն ազատ լրացը, որչափ ալ իրենց բարձրի բան ալ է ի վերայ այսր ամենայնի անպատրաստ գտուելու թիւնեանց. հետ կապակցեալ բլլարան շնկրնար ի գործ դրուիլ։ Իսկ ամոր մեռնելէն ետեւ իր կառավարարը ի պաշտօնէ պարտուորուած էր կառակին մէջ գերեալ ազատութեան նկատմամբ գրուած գրածը գործադրելու փոյթ տանիլ, որպէս զի գեւ անոնցմէ որչափ որ կենդանի մնացած կան առանց բացառութեան ամէնն ալ ազատ թող արուին։ Ան կերդով ազատ թող արուելի տեսերուն մէջին. որոնք որ ծերացած ու գործելու անկարող եղած էին, իր ժառանգներէն իրենց կենաց պահպանութեան համար հարկաւոր կերակուրն ու զգեստը պիտի առնուն։ Լսակ ասոնց արդիւնք՝ որ ազատ թող արուելու ժամանակնին կամ ծնողացմէ որ մնացած են, եւ կամ ծնողքնին պիտի ունենք հոգալու բաւական չէ եւ կամ չուզեր, պիտի տանիք մնացին մինչեւ իրենց 25ներորդ տարին ու կարդալ գրել տանիք, պիտի պարտաւորին. տակ. զատ նաեւ. Վիրգինիայի տերութեան մէջ՝ որ մնացած եւ տրիճ ազատ ազգ համար եղած օրինաց համաձայն եղերէն մէկ սպասաւոր գործի մը անցնելու համար պիտի յառաջանան կրնի տեղին։ Կատակին մէջ բարգաւա-

կապեր արդեւնք էր որ՝ իր դերիներէն մէկ եւ իրեն պատուական չծանօթին ու տէրտէրներուն մէջէն շինուած էր։ Ռիլիերմ Լի անուամբ իր գերիներէն մէկուն՝ որ սեւ ու սպիտակ ծնողաց ծնած էր, տարին 30 ֆիւլեր ոսկի կարելով անիկնապէս ազատուած էր։

Ուրիշներէն բացը թէպէտ եւ շատ մեծագոյն տարբերութեամբ է, բայց ամենէն հիշատակելիներն, իրենց ժամանակին ու դրամի մը բանի մէջ նաեւ անոր նախանձարդ եղող Թոմաս Հէվիվէրտանին առաջ առաջադրուելիներն է։ Ընդհակ կրկին թէ Ուղղի իսկ իր պատանեկի լարեկիսմեներուն մէջ եղած ատեն՝ պտղոյնէ որ ուսմունքին ակնածութիւնն մ՝ընելու պատճառ չունենալուն ամէն կողմանէ ապահով կիներ ըլլալ, բայց ապայն խօսելու մէջ իր տարիքան հասակին կը պահէր, տոր միջոցներն չունէր, ոչ ալ ընկերներ էր։ Իր կարծիքն յանկարծ հասարակութեան առջեւ գնելու հարկ եղած ատեն, կարճ ու պլայլած կերպով կը խօսէր. բայց բնիմացիկ, ընդարձակ գիրքիմոց, ու մնարար լեղուաւ կը դրէր։ Ընդհակ ոչ շատ դրծրի մէջ մտնելով եղելով ձեռք բերու. վասն զի դասատուն մէջ գրել, կարդալ, ու քիչ մ՝ալ երկրաչափութիւնն միայն տրված էր։ Յամենայնիւ գործելով անցրոյ, քիչ կրցաւ կարդալ, ու կարդացածն ալ մշակութեան ու Ընդհանրացոյ պատմութիւնն միայն տրված էին։ Հարկ եղաւ որ երկոյն ատեն նամակի փոխոր երկեւեկութիւն անենայ, ու վերջերը քաջուած իր ժամանակը գլխաւորապէս իր կարգուածին մշակութեան վերաբերեալ գրուածներուն զբաղելով կանցնէր։ Ընդհանրապէս իր բարքն ամէն կողմանէ կատարեալ էր ու չարութիւն չունէր։ Ան կրնայ լսուիլ թէ բնութիւնն ու բարեան իրարու հետ միացուած չէին զինքն ան երեւելի մարդկանց կարգը դասելու, որոնք որ իրենց յիշատակը մարդկան մէջ ձգելու տրված եղան։ Իր սեպհական կոչումն ու արդիւնքն եղած էր անկախութեան հոմար գժուարին պատերազմ մը առ ու նորահաստատ տերութեան մը ժողովրդեան բնութիւն գալարելն ու խարհարելը՝ մինչեւ, որ նոր կառավարութեան կերպին եւ ուղղութիւնը փարժին հանդարտութեամբ կրնալ եւ ընդունելու, եւ իրենցմանքի որինաց համաձայն քաղաքական ու դիւանագիտական ընթացք մը բռնել։

ԱԹԵՆԱՔԻՆ

Պաուլ Շաւենիշեան Ասորոյի դեսպանէն քանիցէ՝ ասորոյին դեսպանաց։

Լոնդոնի պոպիերոյ-էրեթիէ լսուած մեծարանքը, ու նրեւելի քաղաքակրթութեան կենդանութիւնը կը դնէ, օրմէ մենք ալ հետեւելոյը կը քաղենք։

Կարոլոս Ֆերդինանդոս Պաուլ Շաւենիշեան, կամ Ռիսարիկին, Սմիրնայի ու Էրզրումի ծնած է 1799ին Մայիսի 17ին ու իր հայրն էր Գրանդիւրոյի դաշնակցաց ժողովին հանգուցեալ գահերեց դեսպանը։ Պաուլ կամը 1833ին Լիսիսենֆելտ-Ֆրանգերիկ կոմսուհիին հետ կորգուեցաւ, որմէ երկու զաւակներ ունեցաւ, Յովհաննէսն ու Աղեքսանդրա կոմսուհիները։

Այս կոմսական ընտանիքը Հելուետիայի Գրաւնիֆէն գաւառէն յառաջ եկած է։ Ուրիշներ՝ նոյն ընտանեաց նախահայրերէն մէկը, 1298ին Ալպրեխտ Ասորոյի դքսին ծառայութեան մէջ հաբիւրապետ էր։ Յովհաննէս Գոնտ Պաուլ անուամբ ուրիշ մէկ նախահայրն ալ իր կրաւորութեանի մէջ ցուցցրած մեծամեծ ծառայութեանցը համար Սմիրնայի աղնուական Պարոնի մը պատուանունն առաւ։ Ասոր որդին Պաղա՝ Ռիսարիկի դիւանին դրեցին ստացաւ, ու 1690ին իրրեւ Սմիրնայի եւ Ուիտարիկի կալուածներուն տէր՝ ազատութեան պարոն անուանեցաւ ու 1693ին ուղղափառ եկեղեցոյ գիրկը դարձաւ։ Յ՚Պարոն Ֆրեդերիկ՝ նոյն ընտանեաց հիմնակուռ գլխոյն պապը, իրեն որպէսզի առաւ իր հարազատները կոմս Շաւենիշեան ասորական տարարանը, ու 1742ին ասոր բոլոր հարստութիւնները տերութեան կոմս պատուանունամբ մեկուսի՝ անիկա ժառանգեց, երկու ընտանեաց անունները, պատիւներն ու Շաւենիշեանի եւ Էրենֆելդի զինանշաններն իրարու հետ միացնելով։ Պուլսան ընտանեաց պլսիկ գիծը ընդունելն եւս տերութեան կոմսութեան պատիւը մեծապէս դժին անցաւ, որն որ Ֆրեդերիկա Անոն՝ վերոյիշեալ Պր. Պաղաս Անոն Պաուլին թոռանը ձեռքով հաստատուեցաւ։

Պր. Շաւենիշեանեան ընտանեաց բուն ասոյն բնոյն էր Էրենֆելդ Գրաւնիֆելդ անունի մէջ, ու ընտանիքն ալ յառաջագոյն նոյն գրենիին անուամբը կը կոչուէր։ Որչափ որ մինչեւ երկրորդաստանարդ դար կը յիշուի, առ ընտանեաց անդամներէն երկու եպիսկոպոսք եղած են։ 1257ին Պուրքհարտ Էրենֆելդեան Շաւենիշեան բնոյթը պարկեւ ընդունեցաւ, ու առ ատենն՝ նոյն ընտանեաց արու անդամները կամ Շաւենիշեան կամ Էրենֆելդ եւ կամ ասս եր կու մականուններով մէկեցոց կը կոչուէին։

Շաւենիշեանեան կոմսերը, որոնց կամ յորջորջումը հիմակուան Պաուլ կոմսին պապուն հօրը վրայ ամած է, դարէ մը վեր է որ Աւստրիայի տերութեան մէջ գանազան դեսպանագրական (diplomatique) պաշտօններու կը դործածուին։ Հիմակուան Աւստրիայի արտաքին գործոց պաշտօնեան իր 19 տարեան հասակին մէջ քաղաքագիտութեան ապարանքը սոր կոխեց՝ Փլորենտիոյի, Հանովերի ու Քասելի եւ եւրոպական դեսպանատան մէջ ապրելու՝ մ՝առնելով։ Վերջի քաղաքին մէջ, ինչպէս վերը յիշեցինք, իր հայրը դաշնակցայ ժողովոյն գահերեց դեսպան էր։ 1819ին Հաակ աւստրիական դեսպանատան մէջ քարտուղար եղաւ։ 1821ին դեսպանական քարտուղարի պաշտօնով Փարիզ խաբարուեցաւ ու անկէ ալ 1824ին նոյն պաշտօնով Լոնտոն գնաց, ուր չորս տարի կեցաւ։

1828ին Վալաքիոյ դեսպան խրկուեցաւ, 1831ին նոյնպէս իբրեւ դեսպան Ցարմիթիոյ ու 1838ին դարձեալ դեսպանական պաշտօնով Շլեսուիգ-Գոնտ։ 1843ին Յուլիսի 13ին կայսերական դատարանայ խորհրդական անուանուեցաւ ու Թուրին դեսպան խաբարուեցաւ, ուր մինչեւ 1848 տարին կեցաւ։ Հիմակուան քաղաքականութեան մեւեին համեմատ Պաուլ կոմսին ունեցած հասատատուն նեղապարիրը ան ատեն երեւցաւ՝ իր առանց դեղեւելու եւ թաղուելին անկախութեան ըլլալ մեկ գործքովը, որն որ յիշուելու արժանի է։ Երբոր Կարոլոս Ալպերտի իմ քաղաքականացեալ դեսպանագրութեան հիագաւորական սովորութեանց եւ ազգաց իրաւանց դէմ եղելով, եւ թէ արուած բարեկամութեան խոստումներն արհելով՝ դեռ դասարանի չհրատարակած իր ըրածը հրաման առաւ որ տահմանն անցնին ու Լոմբարտիոյի վրայ քալեն, Պաուլ կոմսը, որչափ որ իր աղբունիքին մնանալու տարակուսութիւն մ՝ալ չունէր, ամենուին բարկ մը չյայտնելոյ, պատասխանատուութիւնն իր վրայ առաւ, անպարիսն ուղեց ու շուտ մը Փիէմոնթէի մայրաքաղաքն եկաւ։ Քիչ մը ետքը Պաուլ կոմսը Պեռլարդուրգ դեսպան գնայ։ Բայց նոյն միջոցին դեռ հոն չհասցած՝ իր վիհոպեան անոր վրայ ունեցած հանգիստութիւնն ու մանաւանդ վատահութիւնը, Աւստրիայի կայսրնէ իրեւ երկրորդ լիազոր Երեւոյթեան գերմանական ժողովը խաբարուեցաւ։ (Անոնի լիազոր Երեւոյթեանն էր Շվարցենպերկ իշխանն, ան ատենուան պաշտօնէից գահերեց։)

Պաուլ կոմսը 1851ին Պերլարդուրգէն Լոնտոն խաբարուեցաւ դեսպանութեան պաշտօնով, ուր մինչեւ Շվարցենպերկ իշխանին մահը մնայ։

1852ին Ապրիլի 11ին Աւստրիայի տերութեան արտաքին գործոց պաշտօնեայ ու պաշտօնէից գահերեց անուանեցաւ։

Պաուլ կոմսն ան պաշտօնը ձեռքն առնելէն վերը, խել մը տերութեան դաշնադրութիւններ դլուխ հանեց, որոնց շատերը մեծ ծանրակշռութիւն ունին։

ԱԹԵՆԱՔԻՆ

Քերչ։ Խաղաղ։

Խրիմ մէջ դաշնաւոր տերութեանց վերջի պատերազմաց պատճառաւ երեւելի եղած Քերչ քաղաքը, Տաւրիական թերակղզոյն արեւելեան ծայրը, խորունկ ծովածոցի մը հիւսիսային կողմը երեւելի բարգաւաճութիւն չունենալով յասակի մը վրայ շինուած է։ Ասիկա բաւական բարձր լեռնէ մը, որն որ անմիջապէս ծովու եզերքէն սկսեալ է, Միհրդատէս լեռան վրայ կը նայի։ Ան տեղը հին տաճարները կը յիշեցնէ որովհետեւ. հոս էր հին Փանտիքապէոնի Ակրոտորիս քաղաքը։ եւ հիմա ալ դեռ իր ծայրին վրայ, խոշոր ժայռի կտորով մը ծածկուած դերեզման մը կայ, որն որ Միհրդատին շիրիմն է։ Գերեզմանին տակը եղած ժայռի կտորը Միհրդատի ընակութիւն է՝ անուանուելու։ Ան ժայռի վրայէն Պանտատի թագաւորը հաճութեամբ մը իր բազմութիւնաւորները կը դիտէր, ուսկից Հռոմայեցիք կը զարհուրէին։ Միհրդատ հոս փախաւ իր վերջի պատերազմին։ Բոսպորոս Հոս փախաւ իր վերջի պատերազմին։ Բոսպորոս կենաց ասպարէզը։ Հոս կորցաց Փառնակէս Հռոմի դէմ ապստամբութեան նշանակը, եւ մի եւ նոյն տեղը կնոջ ան հուչակաւոր խօսքը զրուցեց, թէ «Եկայ, տեսայ, յաղթեցի»։

Քերչ քաղաքը հիմակուան ոճին համեմատ շինուած ճամբաներով շինուած է, տուները քարաշէն են, քաղաքը 10,000 բնակիչ ունի։ Ազովու եւ Սեւ ծովուն արեւելեան կողմանց մէջ տեղը վաճառականութեան կենդրոն մը կը կազմէ։ 1851ին հոս դաղար նուռ եկան Քերչ։ արուն նաւահանգստին մէջ, դէպ ի Ազովու ծով երթալու նաւերը պէտք է որ քաղաքացոյ զրուցութիւն ընեն։

Ազովու ծով տուող Քերչի ծովակրճին վրայ նեղ փողոցներով եկեղի գալէ դեղը կայ։ Ան տեղ կէս մը արեւելեան կէս մ՝ալ գենուացի նկարագիր ունի եւ բնակիչքը գրեթէ բոլորը Յոյն են։ Հիմակայն կողմը կեցած անկարգ շինուած ամրութիւնը Տաճկայ ձեռքով կործանեցաւ։ Քառակուսի աշտարակ մը, որն որ շորս պղտիկ ատրճանակներով պատուած է, գինուորական հսկայարանութիւնը կը յիշեցնէ։

Նոյն ծովակրճին միւս կողմը Թաման գեղը կայ, որն որ ազատելի յարդէ ծածկուած խրճիթներու կոյտ մըն է, շնաակ ու չշինուած երկրի վրայ։ Հոս Քազակի խաղախներու կայարան մը կայ։

Ազովու ծովն ունի մօտերն մը պէտք է անուանել, 20 մղոն երկայնութիւն 32 մղոն լայնութիւն ունի, ամենէն խորունկ կողմերը հազիւ 50 ոտնաչափ խորութիւն ունին։ Նոյնիսկ մինչեւ Վարա ամիսը առ հասարակ վրան շնաւոր, նաւագնացութիւն չկրնար ըլլալ։ Դերս մնալու բերնին խորութիւնն ալ երկու կանգուն է։ Հիւսիսային եղերքը անպայեալ լեռներով է, արեւելեանը շատ ցած է եւ Ցոն (Թեմրուք) գետը, մնացեալ լճեր ու ճահիճներ ունի։ Արեւմտեան եղերքին վրայ Ազովի նեղ ու աւազուտ հրուանդանը, որն որ Համանուն պղտիկ գեղի մը իր անունն առած է, Դեմեռայ քաղաքի ծովին մէջ ի՛նկրկնոյ ու զանիկա կը ճեղքէ, ան պրդաստոր եւ կայուն ջուրը անառանելի հոս մը կու ապ եւ աղ յառաջ կը բերէ։

Դեմեռայ ծովին վրայ նոյն խակ նաւակները դիմաւորաւ կը դառնան։ Եղեղքը շատ տեղ անտառոր նպանակաւ կորուած է, եւ դիմաւորաւ կ՚որոշուի թէ ուր երկիրը կը լմնենայ կամ ուր ծովը կը սկսի։ Որովհետեւ Տոն գետը ջրոյ եղեղի քանակութիւն մը Ազովու ծովը կը թափէ, անոր համար ասոր ջուրը բաւական քաղցր է եւ խմելու կրնայ գործածուիլ։ Ան գետը ծովուն հիւսիսային արեւելեան ծայրը կը թափուի եւ, աւազի կղզիներով երկու ճիւղ կը բաժնուի, որոնց հարաւայինին վրայ անշուք Ազով (Ազով) քաղաքը շինուած է։ 2որս մղոն հեռու, դէպ ի արեւմուտք Թահանրոկ քաղաքը կայ, որն որ Ազովանդր կայսեր վախճանած տեղն է։ Ցուրը հոս անանկ ցած է որ, դառ մը շինկրնար եղեղը մնանայ, առ պատճառաւ բեռները սալերով դուրս կը կրեն։ Թահանրոկ 22,000 բնակիչ ունի, շատ ապուր շինուած է, բայց կենդանութիւն չունի։ Բանի որ քաղաքասնորայ դգուշարանը Քերչ փոխադրուած է, հոստեղաց վաճառականութիւնը դառ ալեցաւ։ Հոս եղած ընդարձակ ամրութիւններու հոսքի ժամանակները սարսռեցան։

ԴԱՏՕՐԱՆՔԸ

Ան դատարանին ամէն երկուշաբթի մէջ մը կ՚նստի։ Ցարեկան դիներ կանխիկ 10 ֆիւրին արժանի է, գիշերանոցներ կանխիկ 5½ ֆիւրին արժանի։ — Պիտակ առնուելու ամէն Աւստրիայի կայսերական ապրանքներուն, իսկ Աւստրիայի կայսրութեան եւ մեկ բոլոր Գահերատանի մէջ։ — Ալիմանա, Պիսիմարանայ գրաքանաութեան խանութներ։ — Փարիզ, Պաստանան վարարանը։ — Կոստանդնուպոլիս, Պերայոյ։ Արիսիմի արեւանց վանատուն։ Ղ ալամիտ։ Գիւրյ մարդ գիրանոց Ցովանեան Պր. Գրիգոր որին անունակ։ Նոյնպէս Պերլանի Զաղջաղ Մարդարեան Պ. Յարութիւնին գրատանատուն մեն անունակ։ — Զմիւռնիոյ, Նէնի Պարտէզ։ Պիսիմ արեւանց վանատուն։ — Համ նոյնպէս Պիսիմարանայ վանատուն։ — Իսկ ուրիշ, քաղաքներն սատարարիկ, ուզողներ՝ ան տեղերին մէջ հոս կրնան թղթակցել։

ՎԻԵՆՆԱՅԻ ԳՐԱՄԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԸՆԹԱՑՔԸ

1855 ՀՈՒՆԻՍԻ 5 (ՄԱՅԻՍԻ 24) | 6 (25) | 7 (26) | 8 (27) | 9 (28) | 11 (30) |

Ամսեկրատ 100 հարիւրոց · ֆի · արծ · ֆիորդ	103¼	103¼	—	103¼	103⅞	102	2	ամիս	տեսուչ	երդը
Ամստրդամ 100 ընթացիկ ֆիորդ	126¼	126¼	—	—	125¾	124½	½	»	»	»
Լոնտոնդ 300 ֆունտ · ստեռլին · ցիրա	»	»	—	—	121½	—	2	»	»	»
Լիսաբոն 1 ֆունտ ստերլին · ·	»	»	12.11	13	—	8	12	3	»	»
Համբուրգ 100 մարկ պանկոյ ·	»	»	91¾	91⅞	—	90½	90½	2	»	»
Մարսիլիա 300 ֆրանգ · · ·	»	»	—	—	—	—	143¾	2	»	»
Միլան 300 աւստրիական լիրա ·	»	»	125¾	125½	—	124½	123	2	»	»
Փարիզ 300 ֆրանգ · · · ·	»	»	146¾	146¾	—	145½	144	2	»	»
Ֆրանկֆուրդ առ Մայն 120 ֆի ·	»	»	125	124⅞	—	124¼	123½	3	»	»
Ղ. Պոլսոյ 1 աւստրա · արծ · ֆիորդ	փարա		385	—	—	—	387	31	որ	»
Պուքրեշ	»	»	»	211½	—	—	221	31	»	»
Վերաշարհ (Ցիւրիխ)			30¾	30½	—	31	29½	30⅞		
(aggio) (Արծաթի)			27¼	27¼	—	27¼	23	23½		

ՎԵՐԱՆԱՅԻ ՊԱՏԳԱՄԱՎՈՐ ՍԱՀՄԱՆ ԱՍՏՎԱԾԱՇՆՉԻՆ ՎԱՆԵՑԸ